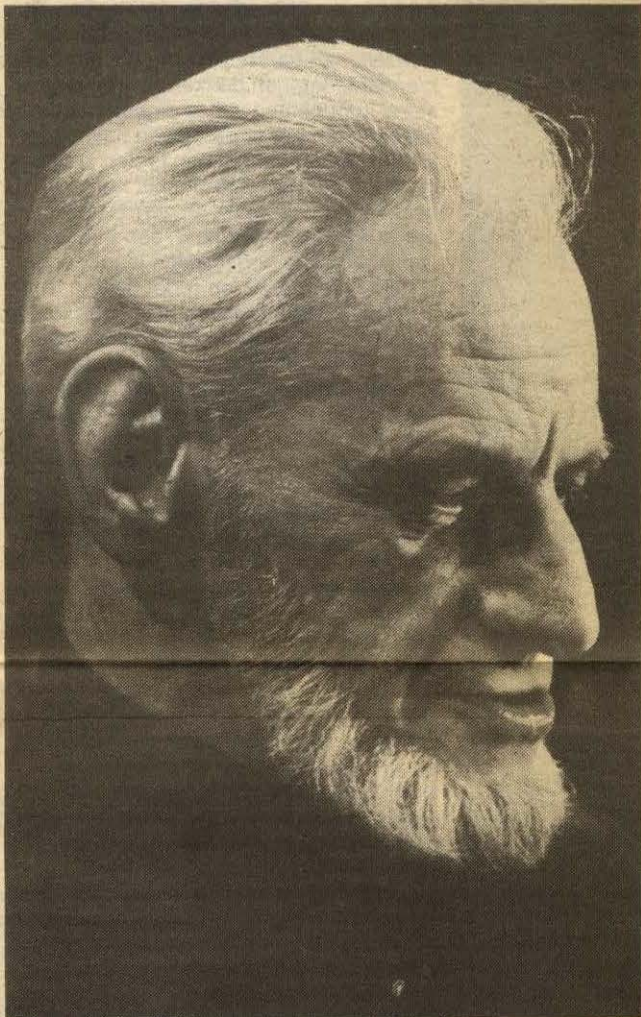

Trommels van marmer die helder klinken

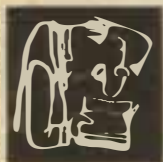
De Groot Amsterdammer

29 oktober 1986

Nieuwe bundel van Theo van Baaren

Theo van Baaren (foto: CDF/RU Groningen)

Theo van Baaren, *Trommels van marmer* (1986). Uitg. Meulenhoff, prijs f 24,50

Het is voor een dichter bijna nooit aantrekkelijk om door een kritikus te worden ingedeeld bij een stroming in de literatuur, behalve dan als het gaat om een dichter die blij is met elke kritiek. Het schrijven over stromingen, literair-historische wetenswaardigheden of analyses behoort niet alleen tot de taak van de literatuurbespreker, maar het is ook zijn wereld en niet die van de dichter. De denkbeelden van de kritikus vormen een wereld die de ervaring van de dichter zelden raakt. Toch is het schrijven over literatuur niet zinloos, zolang de beschrijver zich maar realiseert dat zijn ideeën, die zijn gebaseerd op de literaire teksten, niet nog eens kunnen worden geobjectiveerd door vermeende wetenschappelijke wijsheden. Als het waar is dat reputaties van schrijvers door tijdgenoten worden gevestigd, hetgeen Aad Nuis onlangs beweerde, dan is er weinig postume hoop voor Theo van Baaren. Zijn bundels worden nauwelijks besproken dus de kans dat hij over vijftig jaar in het pantheon van de Nederlandse letteren wordt opgenomen moet niet groot worden geacht. Hij zal zich ook na zijn dood tevreden moeten stellen met

een bescheiden optrekje in de literaire woningbouw tenzij daar met zijn nieuwste (niet zijn laatste hoop ik) bundel *Trommels van Marmer* verandering in komt. Als we de wereld van Van Baaren willen binnentreden dan dient het aanbeveling zich te realiseren dat het hier gaat om de laatste der Mohikaanse surrealisten. Dat is geen etiket van de kritikus, maar een bij zichzelf gekonstateerde mentaliteit van de dichter al bijna vanaf zijn debuut. In de blurbtekst van 'Trommels van marmer' staat wel dat zijn debuut *Gedichten* (1939) is maar dat is zelfs op meer dan één bundel na niet waar. Van Baaren is vooral bekend geworden door zijn redakteur-schap van het surrealistische tijdschrift-in-een-exemplaar *De Schone Zakdoek* dat van 1941 tot 1944 klandestien verscheen.

Antieke brilmonturen

Na de oorlog schreef Van Baaren nog een avonturenroman *De koning van Madagaskar*, die voor zover ik heb kunnen nagaan door geen enkele recensent is opgemerkt en om eerlijk te zijn: terecht. Hij sloot zijn studie kulturele antropologie en godsdienstgeschiedenis af met een proefschrift getiteld *Voorstellingen van openbaring phaenomenologisch beschouwd* en werd begin jaren vijftig in Groningen hoogleraar in die disciplines. Dit overigens niet zonder protest van diegenen die meenden dat een godsdiensthistoricus hetzelfde is als een godsdienstverkoper. W. F. Hermans geeft in zijn *Onder professoren* een profiel van kollega Stavinga die evenals Van Baaren directeur was van het Volkenkundig Museum: 'Ze hebben nu pas weer een schitterende kollektie antieke brilmonturen aangeschaft en een half jaar geleden kregen ze die peperdure verzameling oude strijkijzers. In één woord magnifiek. En wat ze verder niet allemaal verzamelen, je kijkt je ogen uit: Egyptische mummies, peniskokers, totempalen, papoeahuizen'.

Een kwart eeuw bemoeide Van Baaren zich niet met de literatuur, totdat in 1976 zijn tweede debuut *Hoe-korter-hoe-liever*, met een uitleiding van C. Buddingh' verscheen. Vanaf dat tweede debuut is Trommels van marmer zijn achtste bundel (afgezien van een verzameling 'Tegendraadse notities') dus bijna ieder jaar één. Hoe provocerend het surrealisme ook altijd is geweest, vanaf het eerste surrealistische manifest van André Breton heeft het zich langzaam ontwikkeld tot een beweging met een lange eerbiedwaardige traditie, waarin steeds meer ruimte is gekomen voor intellectuele provocaties ten koste van de strikt artistieke gekkigheid. Deze ontwikkeling is ook in het werk van Van Baaren terug te vinden. Dezelfde manier van provoceren werd al door Marcel Duchamp toegepast toen hij een vogelkooitje met daarin suikerklontjes van marmer exposeerde. Het titelgedicht van Trommels van marmer is nu

ook niet bepaald een uitvloeisel van de 'form follows function'-denkwijze:

Trommels van marmer, fluiten van graniet,
een stilte die je met de hand kunt tasten:
koud als ijsval, zoals je lachte die nacht,
toen een stoet gemaskerden op vilten
voeten onhoorbaar door de verlaten straat
kwam
en je niet begreep dat zij de dood
begroeven en mét hem alle leven op aarde,
zwaaiend met vaandels van rook en vlaggen
van roet.

Zonder nou alles geforceerd tot het surrealisme te willen herleiden, is het niet overdreven te stellen dat alle vaste thema's van de beweging erin zitten. Het spelen met de vorm- en functie-ideeën om verwarring te stichten. Denk hierbij bij voorbeeld aan het met bont gevoerde theekopje van Meret Oppenheim. Hier dicht tegenaan ligt het goochelen met zintuigen door waarnemingen aan een ander zintuig toe te kennen dan we gewend zijn: Een stilte horen is al een paradox, laat staan een eentje tasten. De dood, de nacht en vaandels van rook en vlaggen van roet passen precies in de traditie die we surrealisme noemen. Dit overigens zonder daar al te nadrukkelijk in te zijn, zoals Van Baaren dat in voorgaande bundels nog wel eens wilde doen door bij voorbeeld gedichten te noemen naar surrealistische schilders. 'Trommels van marmer' is een bundel vol angstdromen, spoken, doodsverlangen, zwarte humor en slecht weer maar ook staan er vederlichte gedichtjes in die je minstens zo diep aan het denken zetten:

Hol en bol
zijn twee woorden
voor één ding.
Geldt hetzelfde
wellicht voor
toekomst en
herinnering?

Om de dichter zelf zijn plaats te laten bepalen tussen het hier en het hierna-maals, citeer ik het laatste gedicht:

Tussen het landschap en de lucht
ligt een randschap waarheen ik vlucht;
waar mensen opgehouden zijn
en de goden nog niet begonnen
ligt, onaangetast, een klein
en smal gebied, nog onontgonnen
fantasie- en droomterrein.

Ik vind 'Trommels van marmer' een geslaagde bundel en niet alleen omdat ik nu eenmaal van dit soort poëzie houd, maar vooral omdat deze bundel beter is dan al zijn vorige.

HANS RENDERS